

<https://helda.helsinki.fi>

Romaaniset kielet kielenoppijan ja -tutkijan näkökulmasta

Kempas, Ilpo

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
2019-12

Kempas , I 2019 , Romaaniset kielet kielenoppijan ja -tutkijan näkökulmasta . julkaisussa A Haasio & S Joensuu-Salo (toim) , Tutkimuksen ja opetuksen tiet : SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri tutkii, opettaa ja kehittää . Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä , Nro 147 , Seinäjoen ammattikorkeakoulu , Seinäjoki , Sivut 71-81 .

<http://hdl.handle.net/10138/308736>

cc_by
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne.

Viite:

Kempas, I. 2019. Romaaniset kielet kielenoppijan ja -tutkijan näkökulmasta. Teoksessa: A. Haasio & S. Joensuu-Salo (toim.) Tutkimuksen ja opetuksen tiet: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri tutkii, opettaa ja kehittää. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 147, 71 - 81.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019120545869>

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

ROMAANISET KIELET KIELENOPPIJAN JA -TUTKIJAN NÄKÖKULMASTA

*Ilpo Kempas, FT, dosentti, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTO

Romaaninen filologia eli romaanisten kielten tieteellinen tutkimus syntyi Saksassa 1800-luvulla. Tieteenalan isänä pidetään Bonnin yliopiston professoria Friedrich Christian Dieziä (1794 - 1876), ja merkittävimpiin pioneereihin kuuluu myös hänen seuraajansa Wilhelm Meyer-Lübke (1861 - 1936). Tutkimus painottui pitkään kielihistoriaan ja kielten vanhempien muotojen tutkimukseen. Sittenpainopiste on siirtynyt nykykieliin.

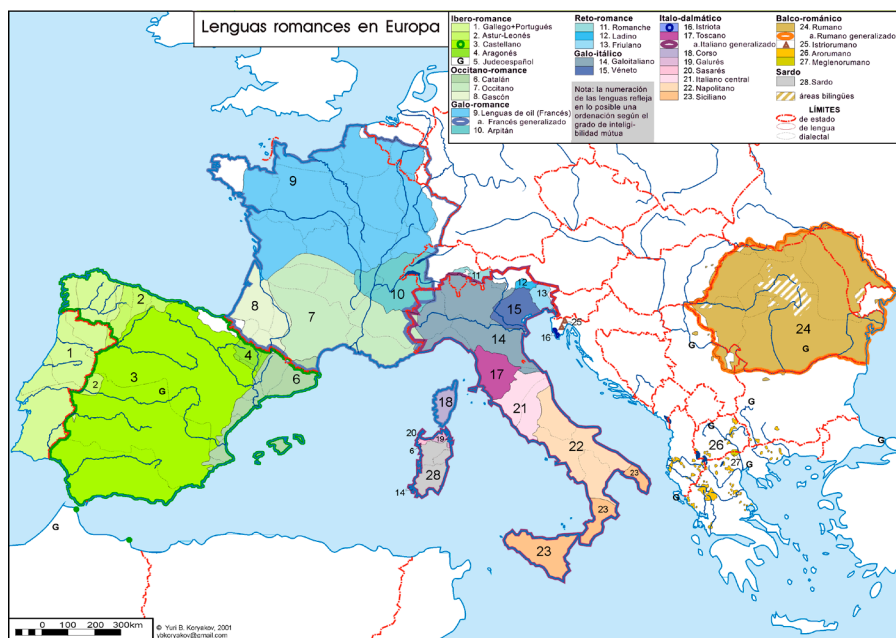
Eri romaanisilla kielillä on maailmassa karkeasti arvioiden yhteensä noin miljardi äidinkielistä puhujaa. Eniten on espanjan kielen puhujia, noin 500 miljoonaa. Kakkossijalla on portugali, runsaat 220 miljoonaa. Toisaalta jos mukaan lasketaan myös ei-äidinkielliset puhujat ja kieltä toisena kielenään puhuvat, ranskan puhujien määrä (noin 275 miljoonaa) ylittää portugalilain (260 miljoonaa).

Romaanisten kielten lukumäärästä ei ole yksimielisyyttä. Perinteinen ja samalla suppein luettelo käsittää lännestä itään kulkien seuraavat yhdeksän kieltä: portugali, espanja, katalaani, oksitaani, ranska, italia, sardi, retoromaani ja romanian. Tämän lisäksi omiksi kielikseen lasketaan romaanisiin kieliin, lähinnä ranskaan, espanjaan ja portugalilain pohjautuvat kreolikielet.

Lukumäärän määrittelemisen tekee vaikeaksi se, ettei kielen ja murteen eroa voi määritellä objektiivisesti. Tavallista nykyisin on, että jonkin ympäröivistä varianteista selkeästi poikkeavan variantin puhujat pyrkivät korostamaan oman varianttinsa omaperäisyyttä ja määrittelemään sen omaksi kielekseen. Perusteenä voivat olla historialliset ja kulttuuriset syyt. Espanjan Galicia kuului taannoin Portugalille, ja alueella puhuttava galego pohjautuu tuolloin yhdessä portugalilain kanssa kehittyneeseen galego-portugalilain, mutta nykylähtökohdista käsin ajatus, että Galicia olisi portugalinkielinen, olisi vaikeasti hyväksyttävissä. Yksittäisen variantin luokittelun vallitsevan kielen murteeksi voi perustellusti kyseenalaistaa

myös puhtaasti kielitieteellisin, lähinnä kielihistoriallisin perustein (esim. useat Italiassa puhuttavat, perinteiset alueelliset variantit tai Espanjassa puhuttavat asturialais-leonilaismurteet ja aragonia).

Alla oleva kuva 1 havainnollistaa romaanisten kielten puhuma-aluetta Euroopassa, kielten syntysijoilla. On kuitenkin otettava huomioon, että valtaosa espanjan ja portugalin puhujista on Euroopan ulkopuolella. Enemmistö espanjan puhujista on Etelä-, Väli- ja Pohjois-Amerikassa, portugalin puhujista Brasiliassa. Myös ranskaa puhutaan Euroopan (Ranska, Sveitsi, Belgia, Luxemburg, Monaco) lisäksi Kanadassa (Québec) ja Haitissa sekä Ranskalle nykyisin kuuluvilla alueilla ympäri maailmaa (ns. Ranskan merentakaiset alueet). Ranskan kielellä on siirtomaahistorian takia myös voimakas jalansija ykkös- tai kakkoskielenä Länsi-Afrikan alueella, Marokosta Kongoon (entinen Belgian Kongo). Se on ainut virallinen kieli Beninissä, Burkina Fasossa, Kongon demokraattisessa tasavallassa, Kongon tasavallassa, Gabonissa, Guineassa, Norsunluurannikolla, Malissa, Nigerissä, Senegalissa ja Togossa. Suurista romaanisista kielistä italiaa voi pitää Eurooppaan rajoittuneena, jollei oteta huomioon Pohjois- ja Etelä-Amerikkaan suuntautunutta, massiiviset mittasuhteet saavuttanutta siirtolaisuutta. Myös romaniana puhutaan vain Euroopassa.

Kuva 1. Romaaninen kielialue Euroopassa (De Prestonpans 2013).

Seuraavassa luvussa 2 tarkastellaan romaanisten kielten syntyhistoriaa. Sen jälkeen käsitellään ranskan kieltä (luku 3), iberoromaanisia kieliä (luku 4), italiaa (luku 5) ja romaniana (luku 6).

2 ROMAANISTEN KIELTEN SYNTYHISTORIA

Romaaniset kielet polveutuvat latinasta - eivät kuitenkaan klassisen latinan kirjoitetusta muodosta, joka on oppiaineena kouluissakin, vaan vulgääri- eli kansanlatinasta (*sermo vulgaris*). Tätä kielimuotoa käytettiin suullisessa kanssakäymisessä jo Ciceron aikaan, ja Rooman valtakunnan laajentuessa uusien alueiden väestö omaksui latinan nimenomaan tässä muodossa. Koska vulgäärilatinaa siis käytettiin puhutussa kielessä ja samanaikaisesti oli jo olemassa standardisoitu kirjakieli, vulgäärilatinan laajamittaiseen käyttöön nähden siitä on olemassa häviävän vähän kirjallisia dokumentteja. Nämä ovat pääasiassa tekstien marginaaleihin vulgäärilatinaksi kirjoitettuja lyhyitä merkintöjä tai aikalaisten mainintoja vulgäärilatinan piirteistä, esim. virheelliseksi mielletystä kielenkäytöstä. Nykyisten romaanisten kielten muinaismuodot kehittyivät vulgäärilatinan pohjalta, ja ensimmäisiä tekstejä alkaa ilmestyä 800 - 900-luvuilta lähtien (Frank-Job & Selig 2016, 24).

Vulgäärilatinan eriytymiseen edelleen eri romaanisiksi kieliksi vaikuttivat Rooman valtakunnan hajoaminen, germaaniensuukansainvaellukset, kulkutaudit ja yleinen sekasorto (Länsi-Roomassa). Klassinen latina säilytti kuitenkin pitkään asemansa kirjallisen viestinnän kielenä, aina 1800-luvun loppupuolelle saakka. Vaikka tutkimuksen näkökulmasta kirjallisia dokumentteja vulgäärilatinasta on äärimmäisen niukasti, klassinen latina tarjoaa oivallisen vertailukohdan, johon romaanisten kielten eri ilmiöitä voi peilata.

Vulgäärilatina poikkeaa monessa suhteessa klassisesta latinasta. Äänneopin alueella eräänä keskeisenä muutoksena oli vokaalien pituusopposition häviäminen ja korvautuminen vokaalien laatueroihin perustuvilla oppositioilla (esim. avoin ja suppea e- ja o-äänne painollisissa tavuissa) ja muut äänne muutokset vokaaleilla (esim. Clackson 2016, 6 - 9). Myös kieliopissa tapahtui ajan mittaan perustavaa laatua olevia muutoksia: mm. kieliopillisten sukujen määrä neutrin poistuessa väheni kahteen, substantiivit saivat epämääräiset ja määräiset artikkelit, sekä nominien sijataivutus korvautui prepositiojärjestelmällä (Vincent 2016, 38 - 39). Viimeksi mainitun muutoksen yhteydessä nominatiivi korvautui ns. obliikvisijalla (*casus obliquus*), jonka tulkitaan pohjautuvan akkusatiiviin. Tästä syystä esim. latinan *universitas* (nominatiivimuoto, 'yliopisto') on espanjassa *universidad* ja portugalissa *universidade*: nämä muodot perustuvat obliikvisijamuotoon **UNIVERSITÄTE(M)** eikä edellä mainittuun nominatiivimuotoon.

Sanaston alueella vulgäärilatinassa ja sittemmin romaanisissa kielissä käytetään useista jokapäiväisen elämän käsitteistä eri termejä kuin klassisessa latinassa. Usein mainittava esimerkki on hevosta tarkoittava sana *equus*, jonka sijasta vulgäärilatinassa käytettiin sanaa **CABALLU(M)** (> esp. *caballo*, ransk. *cheval*, it. *cavallo*

jne.). Viimeksi mainitulla oli klassisessa latinassa aluksi merkitys 'koni', 'kaakki'; toisaalta myös 'työhevonen' (Clackson 2016, 11). Toisena esimerkkinä voi mainita taloa tarkoittavan sanan *domus*, joka ei alkuperäismerkityksessään ole jäänyt mihinkään romaaniseen kieleen. Siten espanjassa, portugallissa, katalaanissa ja italiassa esiintyy *casa*, ranskassa *maison* jne. Italian tuomiokirkkoa tarkoittava sana *duomo* polveutuu *domus*-sanasta (alun perin *domus dei* 'Jumalan talo') (Treccani: vocabulario, [viitattu 19.8.2019]).

3 RANSKAN KIELI

Ranskan kieli kehittyi maan pohjoisosassa, ja Île-de-Francen alueen (Pariisi) puhukielestä muodostui vähitellen yleiskieli ja tietynlainen epävirallinen normi. Roomalaiset olivat tuoneet mukanaan vulgäärilatinan kelttien asuttamaan Galliaan, ja todennäköisesti kieli sai runsaasti substraattivaikutteita viimeksi mainittujen kielestä. Germaanisten frankkien saapuminen Pohjois-Galliaan 400-luvulla oli kuitenkin ratkaiseva sysäys ranskan kielen eriytymiselle, ja sen seurauksena kielen äännejärjestelmä mullistui perusteellisesti.

Strasbourgin valoja (842) on perinteisesti pidetty ensimmäisenä tunnettuna (muinais)ranskankielisenä dokumenttina. Kuten Smith (2016, 294) huomauttaa, sen autenttisuuteen liittyy kuitenkin ongelmia: asiakirja on peräisin ajalta 150 vuotta historiallisen tapahtuman jälkeen ja osapuolet eivät kirjoita omalla, vaan toisen osapuolen äidinkielellä (muinaisranska ja muinaisyläsaksa).

Koko Ranskan eteläosa on alun perin oksitaanin, ranskan romaanisen lähisukukielen puhuma-alue. Tämä ei kuitenkaan suinkaan tarkoita, ettei siellä puhuttaisi ranskaa. Ranska on historiallisesti ollut aina keskusjohtoinen maa, ja eräänä Ranskan suuren vallankumouksen saavutuksena on pidetty nimenomaan *voittoa murteista* ja ranskan standardikielen läpimurtoa. Se on siten tarkoittanut, ettei oksitaania ole koskaan standardoitu yhtenäiskieleksi, vaan termin oksitaanin alta löytyy alueellisia variantteja (kuten provensaali, languadocian ja gaskoni). Ranska on kuitenkin vallitseva kieli myös oksitaaninkielisillä alueilla. Oksitaanin äidinkieliiset puhujat ovat useimmiten samalla myös ranskan äidinkieliisiä puhujia sekä tavallisesti vanhempiin ikäluokkiin kuuluvia. Passiivinen kielitaito (ymmärtäminen) on sen sijaan laajempaa.

Ranskan yhteiskunnalle tyypillisen keskusjohtoisuuden takia kieli on hyvin yhteinäistä ja murre-erot verraten vähäisiä. Siten ei ranskassa esiinny esim. ruotsin tai saksan kieleen usein liittyvää ilmiötä, haasteita alueellisten varianttien (murteiden) ymmärtämisessä. Kanadanranska on kuitenkin eriytynyt ranskanranskasta

sanastollisesti (erityisesti nykyajan käsitteisiin viittaavassa sanastossa); toisaalta se on säilyttänyt 1600 - 1700-lukujen siirtolaisten kielen piirteitä.

Suomenkielisen opiskelijan kannalta ensimmäinen ja suurin oppimishaaste ranskan kielessä liittyy ääntämiseen. Kirjoituksen ja ääntämisen suhde on toisenlainen kuin suomessa, jossa kirjoitus vastaa ääntämistä (lähes) sataprosenttisesti. Tyypillistä ranskalle on, että kielen vanhempien vaiheiden perintönä ja latinan oikeinkirjoituksen jäljittelyn takia kirjoituksessa esiintyy ”ylimääräistä” ainesta, joka jää ääntymättä. Esimerkkeinä voi mainita sananloppuiset monikon -s-päätteet, jotka eivät äänny, sekä *ja*-sana (*et*), jonka t-kirjain aikoinaan lisättiin kirjoitukseen vain yhdenmukaisuuden tavoittelemiseksi arvostetun latinan *et*-sanana kanssa. Ranskan ääntäminen on kuitenkin esim. englantiin verrattuna loogisempaa. Vaikka yksittäisiä poikkeuksia onkin, ääntämissäännöt pätevät valtaosaan tapauksia.

Toisaalta ranska on lause- ja muoto-opillisesti astetta yksinkertaisempi kuin esim. lähisukukieli espanja, jossa esim. verbiopin alueella on useampia aktiivista hallintaa edellyttäviä ja siten opettelemista edellyttäviä muotoja (ks. luku 4). Myös nominit jäävät ranskassa taipumatta sijamuodoissa; ranska on tässä suhteessa nykyenglannin kaltainen ja poikkeaa samalla esim. saksasta ja venäjästä.

4 IBEROROMAANISET KIELET (ESPANJA, PORTUGALI, KATALAANI)

Iberoromaanisten kielten synty ajoittuu Reconquistaan (n. 722 - 1492), jolloin Pyreneitten niemimaa pitkän ajanjakson kuluessa (700 vuotta) vallattiin takaisin pohjoisafrikkalaisilta maureilta. Espanjan kielen toinen nimitys on kastilian kieli (*el castellano*), joka kertoo Kastilian johtavasta roolista Reconquistassa ja siitä, että muinaisespanja rakentui tuolla alueella (Vanha Kastilia, Burgosin ympäristö) alueen uudelleenasettamisen aikana puhuttavan kielimuodon pohjalle (Tuten, Pato & Schwarzwald 2016, 382). Portugalin syntysija on niemimaan luoteiskulmassa, Minho-joen ympäristössä, jossa kehittyi galego-portugali (Dubert & Galves 2016, 411 - 412). Katalaani syntyi puolestaan niemimaan luoteisosassa, alueella, jossa Pyreneitten vuoristo kohtaa Välimeren (Alsina 2016, 363). Kaikkien kolme kielen alkuperä on siis jäljitettävissä niemimaan pohjoisosiin, mistä ne sittemmin Reconquistan edetessä levittäytyivät kohti etelää ja muodostivat kuvan 1 mukaiset puhuma-alueet.

Iberoromaanisilla kielillä on paljon yhteisiä piirteitä. Läheisimmät sukulaiset ovat espanja ja portugali, vaikka äänne-erot kielten välillä ovat huomattavat, etenkin portugalint-portugaliin nähden. Katalaanilla puolestaan on useita yhtymäkohtia

galloromaaniseen kielialueeseen (oksitaani), mutta ajan mittaan kieli on muuttunut luonteeltaan yhä enemmän iberoromaaniseksi (espanjan kielen kontaktivaikutus).

Espanja ja portugali vietiin kolonisaation myötä 1400- ja 1500-lukujen taitteessa Uuteen maailmaan. Katalaaninkielisenä ”siirtomaana” voi pitää Baleaarien saaria, joille kieli oli kuitenkin tuotu jo ennen Kolumbuksen aikaa (1492). Vaikka espanjaa puhutaan maantieteellisesti huomattavan laajalla alueella, Yhdysvalloista Chilen Tulimaahan, se on säilynyt suhteellisen yhtenäisenä. Espanjan päävarianttien (espanjanespanja ja amerikanespanja) on tiettyjä eroja kielen eri osa-alueilla kuten sanastossa. Toisaalta useilla amerikanespanjan alueilla esiintyy samoja piirteitä kuin Etelä-Espanjan andalusialaismurteissa, mikä selittyy siirtolaisuuden lähtöalueilla. Myös Kanariansaarten espanja on hyvin samankaltaista kuin Länsi-Intian saarilla puhuttava. Kanariansaaret olivat tärkeä välietappi purjehdittaessa Uuteen maailmaan.

Brasilianportugalin ja portugalinportugalin välinen ero on sen sijaan selvästi jyrkempi. Se huipentuu puhutussa kielessä, erityisesti arkipuhekielessä, kun taas kirjakielessä variantit ovat lähempänä toisiaan. Eräs syy on brasilianportugalin historiassa: variantin kehitykseen on vaikuttanut Afrikasta plantaaseille orjatyöhön tuodun väestön alkuperäiskielten ja portugalin kontakti (aiemmin puhutut kreolikielet). Toisaalta myös portugalinportugalin äännejärjestelmä on kehittynyt omaan suuntaansa. Sanaston alueella varianttien välillä on paljon eroja monissa arkipäivän käsitteissä, esim. *juna* on portugalissa *comboio*, Brasiliassa *trem*. Espanjasta poiketen portugalin kohdalla ei ole olemassa myöskään mitään variantit yhdistävää, Kanarian espanjan kaltaista maantieteellistä varianttia. Portugalin Azorit sijaitsivat syrjässä purjehdusreiteiltä Uuteen maailmaan, eikä Madeirastakaan muodostunut Kanariansaarten kaltaista Amerikan mantereelle suuntautuvien purjehdusten välietappia. Eristyneisyys ilmenee myös saariryhmien murteissa, joiden äännepiirteet tekevät niistä muualta tuleville vaikeasti ymmärrettäviä.

Opiskelijan näkökulmasta suhde oikeinkirjoituksen ja ääntämisen välillä on espanjassa ihanteellinen: vastaavuus on suomen tapaan sataprosenttinen. Kuten luvussa 3 todettiin, ranska on kielenoppijan kannalta lause- ja muoto-opillisesti astetta yksikertaisempaa kuin espanja. Espanjassa tulee toimivan kielitaidon kannalta opetella useampia verbimuotoja kuin ranskassa. Menneessä ajassa tapahtuneeseen, rajattuna kokonaisuutena (alku ja loppu) esitettävään tekemiseen viitataan espanjassa yksinkertaisella perfektillä (*pretérito perfecto simple*). Ranskassa vastaavan aikamuodon (*passé simple*) käyttö on rajoittunut kirjakieleen, kuten kaunokirjalliseen tyyliin, ja kolmanteen persoonaan. Espanjassa käytetään myös subjunktiivin imperfektiä, siinä missä sen ranskankielinen vastine on puhtaasti kaunokirjallinen tempus (ja vanhahtavakin). On myös huomattava, että espanjassa

käytetään verbeillä persoonapäätteitä kieliopillisen persoonan osoittamiseen, jolloin väärän päätteen valitseminen johtaa välittömästi väärinkäsitykseen, samalla kun subjektipronominit jätetään pois (paitsi jos painotetaan subjektipronominia). Ranskassa sen sijaan äänneuutosten seurauksena verbien persoonapäätteet ovat paljolti "kuluneet pois" puhutussa kielessä ja epäsäännöllistenkin verbien taivutuksessa on paljon systemaattisuutta, mikä osaltaan helpottaa opiskelijan haasteita.

Portugalin kieli on rakenteeltaan verrattavissa aika paljon espanjaan, mutta lisähaasteena on kahteen, toisistaan poikkeavaan maantieteelliseen varianttiin perehtyminen. Portugalin- ja brasilianportugalin välillä on eroja kaikilla kielen osa-alueilla. Myös portugalin ääntäminen (äänteiden tuottaminen ja kuullun ymmärtäminen) tarjoaa selvästi enemmän oppimishaasteita kuin espanjan ääntäminen, erityisesti portugalinportugalin kohdalla. Brasilianportugalia voi ääntämisen alueella perustellusti pitää suomenkieliselle oppijalle helpompana.

5 ITALIAN KIELI

Italian kirjakieli kehittyi alun perin 1200-luvulla Firenzessä, Toscanassa puhutun kielimuodon pohjalle (Ledgeway 2016, 206). Syinä Toscanan murteen valikoitumiseen kirjakielen pohjaksi olivat "kolmen kruunun" (Dante, Petrarca, Boccaccio) kirjallinen tuotanto, alueen tuolloinen merkitys elinkeinoelämälle sekä murteen asema eräänlaisena pohjoisempien ja eteläisempien murteiden kaikille helpommin ymmärrettävänä välimuotona.

Suuret murre-erot aina olleet tyypillisiä Italialle. Tämä selittyy suoraan Italian historialla: maa oli jakautunut pieniin kaupunkivaltioihin, ja Italia yhdistyi poliittisesti vasta 1800-luvulla. Kaupunkivaltioista huomattavimmat olivat merenkulkua ja laajalti kauppaa harjoittaneet Genova ja Venetsia.

Perinteiset murteet ovat *Italian* murteita, mutta eivät *italian* (Toscanan murteen pohjautuvan kielen) murteita vaan suoraan vulgäärilatinasta kehittyneitä alueellisia variantteja. On otettava huomioon, että Italian alueet olivat Rooman valtakunnan ydinalueita, joilla puhuttiin latinaa jo aiemmin kuin esim. Galliassa ja Hispaniassa, minne latina/vulgäärilatina tuotiin valloitususten mukana. Luvussa 1 todettiin, että kielen ja murteen ero on usein vaikeasti määriteltävissä. Italiassa puhuttavat perinteisiä alueellisia variantteja (pohjoiset, esim. *veneto* ja eteläiset, esim. *siciliano*) voi kuitenkin pitää omina kielinä, koska objektiivisestikin todennettavat erot standardikieleen ja muihin variantteihin nähden ovat huomattavia.

Tiedotusvälineiden ja koulujärjestelmän ansiosta toscanalaispohjainen standardikieli on kuitenkin nykyisin ottanut niskaotteen perinteisistä alueellisista varianteista, ja uutta kielellistä todellisuutta kuvaa parhaiten termi *italiano regionale*, jossa eri alueilla puhujat tuovat puheeseensa piirteitä alueellisista varianteista (Koch & Oesterreicher 2007, 335 - 348).

Opiskelun näkökulmasta italian kieli on kieliopilliselta rakenteeltaan verrattavissa espanjaan, eikä sen ääntäminenkään tuota erityisiä haasteita. Sanojen painotusta ei kuitenkaan kirjoituksessa merkitä, mikä edellyttää hieman enemmän perehtymistä, kun tavuja on useampi kuin kaksi (esim. *abitano* 'he asuvat'; *ancora* 'vielä' mutta *ancora* 'ankkuri'). On myös otettava huomioon, että huolimatta standardikielen maanlaajuudesta yleistymisestä Toscanan ja Rooman ulkopuolella puhuttava kieli saattaa paikoin poiketa huomattavastikin oppikirjassa esitetystä, mikä saattaa aiheuttaa vaikeuksia puheen ymmärtämisessä.

6 ROMANIAN KIELI

Romanian kielen puhuma-alue vastaa Rooman valtakunnan provinssia Daakiaa mutta ulottuu osittain sen ulkopuolellekin (Maiden 2016, 91). Sitä puhutaan pääasiassa Romaniassa ja Moldovassa. Romanian kieltä lähellä olevia variantteja ovat aromania (eli makedoromania Albaniassa, Bulgariassa, Kreikassa ja Pohjois-Makedoniassa, meglenoromania (Kreikan Moglenassa ja Pohjois-Makedoniassa) ja istroromania Istriassa, Kroatiassa. Vaikka kaikki polveutuvat vulgäärilatinasta, niiden historiaa ei tunneta tarkemmin, eikä yksimielisyyttä niiden kehityksestä suhteessa toisiinsa ja polveutumisesta ole. Erityisesti istroromania herättää paljon kysymyksiä, koska maantieteellinen etäisyys Romaniasta on huomattava. Romanian standardikieli muotoutui pitkä ajanjakson aikana (1500-luvun puolivälistä 1800-luvun puoliväliin) Muntenian murteen pohjalta, joka oli ymmärrettävää muiden murteiden puhujille (Maiden, 91).

Romanian kieli kuuluu romaanisten kielten itäiseen ryhmään, joka eroaa osin selvästi läntisestä ryhmästä, johon kuuluvat luvuissa 3 - 5 tarkasteltavat ranska, iberoromaaniset kielet ja italia. Ciobanu ja Dinu [viitattu 24.8.2019] toteavat eri romaanisten keskinäiseen ymmärrettävyyteen liittyvässä tutkimuksessaan romanian poikkeavan selvästi muista (ranska, italia, espanja, portugali) – muiden kielten puhujat ymmärtävät romanian huonommin kuin muita ja päinvastoin. Toisaalta tutkimus toi esiin tiettyä asymmetrisyyttä: espanjan puhujat ymmärtävät romanian selvästi huonommin kuin romanian puhujat espanjaa. Romania kuuluu ns. Balkanin kieliliittoon (*Sprachbund*), jossa eri kieliryhmiin kuuluvilla kielillä on

samanlaisia kieliopillisia piirteitä. Kieli on saanut runsaasti sanastovaikutteita myös ympäröivistä slaavilaisista kielistä.

Romanian kieli on osittain säilynyt lähempänä latinaa kuin muut romaaniset kielet. Se on säilyttänyt kolme kieliopillista sukua (maskuliini, feminiini, neutri), siinä missä muissa kielissä niitä on kaksi (maskuliini, feminiini). Romaniassa nomineilla on myös viisi (yhdistymien takia käytännössä kolme) sijamuotoa, nominatiivi-akkusatiivi, genetiivi-datiivi ja vokatiivi (Corocaju 2003, 33). Sijataivutuksen osittainen säilyminen on konservatiivinen piirre, joka erottaa romanian muista romaanisista nykykielistä.

Romanian kielen erityispiirteenä voi mainita määräisen artikkelin liittämisen substantiivin perään kuten ruotsissa:

(1a) bărbat – bărbat**ul** ('mies'; pohjautuu latinan *barbātus*-sanaan 'parrakas')

(1b) man – mann**en**

Tämä Balkanin kieliliiton piirre esiintyy myös bulgariassa ja albaniassa (Tomic 2006, 18).

7 LOPUKSI

Edellisissä luvuissa on esitelty keskeisimpien romaanisten kielten taustaa ja piirteitä. Romaaninen kielialue käsittää kuitenkin monia muitakin kieliä ja variantteja, joiden olemassaolo ei välttämättä ole suuren yleisön tietoisuudessa. Esimerkiksi Istriian niemimaalla puhuttavalla istriotilla on vain noin 400 puhujaa, joten se on hyvin uhanalainen (Istriot, [viitattu 25.8.2019]). Kielen sukulaissuhteista ja historiallisesta taustasta ei vallitse yksimielisyyttä. Se ei ole venetsian kielen (*veneto*) murre, jota aiemmin laajalti puhuttiin Istriian niemimaalla, eikä se liity istroromaniaan (luku 6). Hypoteeseina on esitetty sen olevan osa murrejatkumoa, joka kattoi jo sammuneen dalmaatin (tai siirtymämuoto veneton ja dalmaatin välillä), liittyvän retoromaanin kielialueeseen (friulin kieli), jonka puhuma-alue oli taannoin laajempi, tai olevan polveutunut itsenäisesti vulgäärilatinasta.

Edellä mainittu dalmaatti sammui 1800-luvun lopulla, kun sen viimeinen puhuja kuoli. Kieltä puhuttiin Dalmatian ja Adrianmeren rannikolla ja saarilla (mm. nykyisen Dubrovnikin alueella) aina pohjoisessa Vegliaan asti (Istriian niemimaasta kaakkoon). Tämä kieli kyettiin kuitenkin dokumentoimaan suhteellisen tarkasti, vaikka siitä ei koskaan ollut luotu kirjakieltä. Kasvavasta mielenkiinnosta dalmaattia

kohtaan kertoo verkkosivu Dalmatian Language [viitattu 25.8.2019], jolla mainitaan kielen elvyttäminen ja että uusdalmatialla olisi 20 - 100 puhujaa.

Romaaniset kielet tarjoavat mielenkiintoisen tutkimuskohteen juuri siksi, että nykykielten piirteitä voi lähestyä ja ymmärtää kielten aikaisempien muotojen piirteiden ja latinan kautta. Vaikka vulgäärilatinaksi kirjoitettua kirjallista materiaalia on olemassa hyvin vähän, erilaisista lähteistä peräisin olevia tietoja yhdistelemällä on kyetty saavuttamaan laaja yksimielisyyys siitä, millainen tuo kielimuoto oli. Myös eri romaanisten kielten nykykielten kielioppeja vertailemalla (esim. espanja vs. italia) korostuu vaikutelma siitä, että vulgäärilatinasta saattoi olla yhtenäisempää, kuin on tiedetty. Samankaltaisia, selvästi myöhäisempänä ajankohtana kuin Rooman keisarikunnan aikaan syntyneitä rakenteita löytyy nykykielten kielioppikuvauksista.

Vaikka edellisissä kappaleissa tuotiin esiin erilaisia haasteita ranskan, espanjan, portugalin ja italian opiskelussa, on lopuksi todettava, että romaanisten kielten keskinäisen samankaltaisuuden ansiosta aikaisempi perehtyminen yhteen romaaniseen kieleen nopeuttaa ja helpottaa toisen romaanisen kielen oppimista. Romanian kielen alkeisopiskelu on viime vuosina ollut Suomessa harvinaisempaa, joten asiasta ei ymmärrettävästi ole samaa käytännön kokemusta, mutta suurempien sanastollisten (slaavilainen sanastoaines) ja kieliopillisten (esim. sijataivutus) erojen takia on oletettavissa, ettei edellä mainittu samankaltaisuuden antama etu ole yhtä merkittävä.

LÄHTEET

Alsina, A. 2016. Catalan. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) The Oxford guide to the Romance languages. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 363 - 381. [Viitattu 22.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Clackson, J. 2016. Latin as a source. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) The Oxford guide to the Romance languages. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 3 - 13. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Ciobanu, A. M. & Dinu, L. P. Ei päiväystä. On the Romance languages mutual intelligibility. [Verkkokaartikkeli]. [Viitattu 24.8.2019]. Saatavana: http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2014/pdf/1183_Paper.pdf

Corocaju, D. 2003. Romanian grammar. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 25.8.2019]. Saatavana: http://www.seelrc.org:8080/grammar/pdf/stand_alone_romanian.pdf

Dalmatian language. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.8.2019]. Saatavana: <https://dalmatian.yolasite.com/>

De Prestonpans. 2013. Mapa de las lenguas románicas con su distribución actual en Europa. Trabajo propio, CC BY-SA 3.0. [Kuva]. [Viitattu 15.8.2019]. Saatavana: https://es.wikipedia.org/wiki/Lenguas_romances#/media/Archivo:Romance_20c_es.png

Dubert, F. & Galves, C. 2016. Galician and Portuguese. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 411 - 446. [Viitattu 22.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Frank-Job, B. & Selig, M. 2016. Early evidence and sources. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 24 - 34. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Istriot. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.8.2019]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/writing/istriot.htm>

Koch, P. & Oesterreicher, W. 2007. *Lengua hablada en la Romania: español, francés, italiano*. Madrid: Gredos.

Ledgeway, A. 2016. Italian, Tuscan, and Corsican. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 206 - 227. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Maiden, M. 2016. Romanian, Istro-Romanian, Megleno-Romanian, and Aromanian. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 91 - 125. [Viitattu 24.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Smith, J. C. 2016. French and northern Gallo-Romance. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 292 - 318. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Tomic, O. M. 2006. *Balkan Sprachbund morpho-syntactic features*. Dordrecht: Springer.

Treccani: vocabolario. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana: <http://www.treccani.it/vocabolario/>

Tuten, D. N., Pato, E. & Schwarzwald, O. R. 2016. Spanish, Astur-Leonese, Navarro-Aragonese, Judaeo-Spanish. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 382 - 410. [Viitattu 23.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

Vincent, N. 2016. A structural comparison of Latin and Romance. Teoksessa: A. Ledgeway & M. Maiden (eds.) *The Oxford guide to the Romance languages*. [Verkkokirja]. Oxford: Oxford University Press, 37 - 49. [Viitattu 19.8.2019]. Saatavana Oxford Scholarship Online -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.